

Воробйова І. В., кандидат психологічних наук, с.н.с., старший науковий співробітник НДЛ морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ НДЦ службово-бойової діяльності внутрішніх військ Академії внутрішніх військ МВС України (м. Харків)

Мацегора Я. В., кандидат психологічних наук, с.н.с., старший науковий співробітник НДЛ морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності внутрішніх військ НДЦ службово-бойової діяльності внутрішніх військ Академії внутрішніх військ МВС України (м. Харків)

ВИДИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

В статті наведено результати дослідження особливостей самоактуалізації працівників правоохоронних органів на різних етапах професійного навчання. При визначенні видів самоактуалізації правоохоронців було враховано особливості самосвідомості та її зв'язки з рівнем загальної самоактуалізації.

В статті приведені результати дослідження особливостей самоактуалізації працівників правоохоронних органів на різних етапах професійного навчання. При визначенні видів самоактуалізації правоохоронців було враховано особливості самосвідомості та її зв'язки з рівнем загальної самоактуалізації.

Постановка проблеми. Сучасні умови професійної діяльності з великою часткою самостійності, креативності вимагають від людини індивідуально-професійного розвитку. Такий розвиток передбачає не тільки активну позицію щодо зовнішніх стосовно неї процесів, але й щодо внутрішніх проблем, і, насамперед, до проблем росту самосвідомості, саморозуміння, самоактуалізації, самореалізації і самовдосконалення. Все це робить актуальним дослідження мотиваційної сфери, а особливо мотивації самоактуалізації, працівників правоохоронних органів.

А. Маслоу в концепції професійного розвитку виділив у якості центрального поняття самоактуалізацію як прагнення людини удосконалитися, виражатися, проявляти себе в значущій для неї справі [3]. Аналіз робіт А. Маслоу [3; 7] та К. Роджерса [3] формує думку, що самоактуалізація це є процес переходу Я-ідеального у Я-реальне. Проте, образ Я під час професійного навчання професіоналізується, що дозволяє припустити, вплив освітнього процесу на самоактуалізацію. Цей вплив полягає у змісті тих якостей, що реалізує людина та у можливих етапах самоактуалізації. І, взагалі, якщо дослідження етапів розвитку самосвідомості у процесі професійного навчання є досить поширеним, то виділення етапів розвитку самоактуалізації знаходиться у стадії теоретичної та емпіричної розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості самосвідомості на стадіях професійного навчання розглядає Н.В. Копилова [2]. Так, на першому етапі навчання (1-2 курс) центральними є прагнення до саморозвитку, висока працездатність,

сумлінність, дисциплінованість, принциповість, відповідальність. На другому етапі (кінець 2 курсу, а найбільше на 3 і 4 курсах) – акумуляція знань про себе, світ і професію – інтенсивний особистісний і інтелектуальний розвиток, самоосвіта. На завершальному етапі професійної освіти (5 курс, магістратура) – формування професійної ідентичності, готовності до майбутньої практичної діяльності з одержуваною спеціальністю, а також перехід від формування окремих якостей до їх повного розвитку й інтеграції в цілісну особистісну структуру.

Т.А. Іванова [1] виділяє такі етапи формування професійної Я-концепції: формування в майбутніх професіоналів ідеальної моделі «Я-професіонал»; актуалізація особистісної рефлексії для порівняння реального та ідеального образів «Я-професіонал»; стимуляція особистісного зросту майбутніх професіоналів для досягнення ідеального образу «Я-професіонал».

Метою статті є встановлення специфіки самоактуалізації на різних етапах професійного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із важливих аспектів цього дослідження було врахування особливостей самосвідомості та її зв'язків з рівнем загальної самоактуалізації для встановлення видів самоактуалізації.

В дослідженні взяли участь ліцеїсти, курсанти та офіцери ОВС, які навчаються і підвищують свою кваліфікацію. Було сформовано 5 груп досліджуваних:

Питання психології

1 група – ліцеїсти, які навчаються у випускних класах ліцею ХНУВС, хлопці 15-17 років (52 особи).

2 група – курсанти молодших курсів ХНУВС. Хлопці та дівчата у загальній кількості 39 осіб. Для цього періоду характерна зміна оточення, прийняття на себе статусу курсанта, прийняття присяги тощо.

3 група – курсанти 3-4 курсу ХНУВС. Хлопці та дівчата у загальній кількості 36 осіб. Цей період навчання є найскладнішим, на третьому курсі майже усі дисципліни є професійно спрямованими, курсант вже не може бути успішним у навчанні використовуючи лише шкільні знання. Крім того, на четвертому курсі курсанти проходять активну виробничу практику, яка теж є серйозною перевіркою їх знань, вмінь та особистісних якостей.

4 група – випускники ХНУВС. Хлопці та дівчата – 31 особа. Ці курсанти декілька місяців працюють у практичних підрозділах ОВС і повертаються на навчання, маючи безліч конкретних питань стосовно майбутньої праці.

5 група – працівники ОВС, які навчаються в інституті підвищення кваліфікації. Чоловіки та жінки у загальній кількості 63 особи. Ці працівники мають практичний досвід не менше ніж три роки.

Виділяючи такі групи досліджуваних, ми також спиралися на існуючі дослідження мотивації та самосвідомості у студентів та практичних працівників.

Так, І.Г. Шендрік вказує, що студенти, які вступили до періоду дорослості мають такий рівень самостійності у визначенні цілей і засобів своєї життєдіяльності, при якому вони приймають на себе відповідальність за наслідки власних дій [6, с.98]. Студенти молодших курсів є більш орієнтованими на власні інтереси і менш схильними враховувати інтереси оточуючих. С.В. Славнов [5],

розглядаючи характеристики образу успішного професіонала податкової поліції у працюючих фахівців, студентів і абітурієнтів, відзначає, що для досвідченого професіонала його діяльність служить, насамперед, фактором досягнення необхідного рівня життєвого комфорту і гомеостазу з навколишнім соціальним середовищем, а також посилення свого впливу в ньому.

Для студентів і абітурієнтів професійна діяльність уявляється спрямованою на задоволення потреб, не обов'язкових з погляду пристосування до оточуючого середовища. Робота в їх уявленні слугує генератором внутрішнього розвитку і більшої усвідомленості існування. Більш того, матеріальні і статусні мотиви абітурієнтами і студентами у певній мірі заперечуються, розглядаються як нехарактерні для успішного професіонала [5, с.88].

Для досягнення поставленої мети було використано такі методи:

– психодіагностичний – методика особистісного диференціалу (адаптована співробітниками Санкт-Петербурзького психоневрологічного інституту ім. В.М. Бехтерева), методика діагностики самоактуалізації особистості, тест-опитувальник самовідношення (В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв);

– математичного аналізу – дисперсійний та кореляційний аналізи.

Статистична обробка отриманих даних проводилася за допомогою комп'ютерної програми SPSS 11.5 for Windows.

Показники виразності мотивації самоактуалізації в групах, що перебувають на різних етапах професійного навчання представлено в табл. 1. Показники значущості розходжень між досліджуваними групами наведемо безпосередньо за текстом.

Таблиця 1

Показники виразності самоактуалізації правоохоронців на різних етапах професійного навчання (M±m)

Показники самоактуалізації	1 група	2 група	3 група	4 група	5 група
Інтегральна шкала самоактуалізації	50,90±6,18	52,89±9,67	58,14±8,15	54,63±7,66	54,97±11,22
Орієнтація в часі	8,16±3,01	9,12±3,09	10,29±2,44	9,61±2,56	10,11±2,82
Цінності	8,29±2,15	9,10±2,37	8,69±2,09	8,86±2,34	8,52±2,59
Погляд на природу людини	7,85±2,22	5,69±2,15	6,88±2,16	6,68±2,65	7,69±3,34
Потреба в пізнанні	7,21±2,38	8,85±1,85	8,58±2,79	8,86±1,59	8,58±2,50
Креативність	7,75±2,01	8,64±2,38	8,94±1,98	8,55±2,22	7,26±2,38
Автономність	7,32±1,99	7,67±2,27	8,86±2,57	6,95±2,06	7,37±2,43
Спонтанність	6,63±1,84	6,31±2,67	7,50±1,93	6,68±1,81	6,11±2,07
Саморозуміння	7,59±2,17	8,12±3,19	9,71±2,39	8,25±2,61	8,58±2,54
Аутосимпатія	7,00±1,97	7,87±2,84	9,02±2,99	8,55±2,04	7,52±2,00
Контактність	8,13±2,56	7,58±3,21	7,92±2,26	8,32±2,77	7,89±1,99
Гнучкість у спілкуванні	7,15±2,22	7,35±2,66	7,29±1,87	6,61±2,10	7,69±1,91

З даних табл. 1 бачимо, що показники самоактуалізації в наведених групах відносяться до середнього рівня і, в цілому, мають загальну тенденцію до зростання. Проте, є і деякі інші вектори розвитку самоактуалізації.

Так, бали за «Інтегральною шкалою самоактуалізації» збільшуються від групи ліцеїстів до групи працівників ОВС, які підвищують свою кваліфікацію. За цим показником ліцеїсти мають значущо нижчі бали, ніж 3-4-курсники ($t=4,50$, $p\leq 0,01$), 5-курсники ($t=2,02$, $p\leq 0,05$) і співробітники ОВС, які підвищують свою кваліфікацію, ($t=2,24$, $p\leq 0,05$). Це збільшення не є плавним. Так, в 3-4-курсників відзначається різкий підйом балів за «Інтегральною шкалою самоактуалізації» до $58,14\pm 8,15$ балів. За цим показником вони значущо відрізняються від 1-2-курсників ($t=2,55$, $p\leq 0,05$).

Подібні зміни діагностуються і за шкалами «Автономність», «Спонтанність», «Саморозуміння», «Аутосимпатія». Ці шкали умовно об'єднані нами в блок «Незалежність від оточуючих, їх думки, потреби в увазі». Для зазначеного блоку характерним є те, що після підвищення балів до рівня вищих за середні в 3-4-курсників, спостерігається їх досить сильне зниження в 5-курсників і співробітників ОВС, які підвищують свою кваліфікацію. Таке зниження досягає рівня статистичної значущості.

Крім підвищення балів до 3-4-курсу за шкалами, що ми позначили як «Незалежність від оточуючих, від їх думки, потреби в увазі», відзначається таке саме підвищення і за шкалою «Орієнтація у часі», що інтерпретується як фіксація на «тут і зараз». Так, за шкалою «Орієнтація в часі» ліцеїсти мають значущо нижчі бали, ніж 3-4-курсники ($t=3,67$, $p\leq 0,01$), 5-курсники ($t=2,11$, $p\leq 0,05$) і співробітники ОВС, які підвищують свою кваліфікацію, ($t=3,36$, $p\leq 0,01$).

На тлі підвищення в 3-4-курсників фіксації на собі, незалежності, а також ясності усвідомлення моменту (фіксація на «тут і зараз»), в них відзначається зростання потреби в пізнанні. Так, за шкалою «Потреба в пізнанні» зафіксовано підвищення балів від ліцеїстів до співробітників ОВС, які підвищують свою кваліфікацію. Ліцеїсти мають значущо нижчі бали, ніж 1-2-курсники ($t=3,69$, $p\leq 0,01$), 3-4-курсники ($t=2,40$, $p\leq 0,05$), 5-курсники ($t=3,49$, $p\leq 0,05$) і співробітники ОВС, які підвищують свою кваліфікацію, ($t=2,82$, $p\leq 0,05$).

Варто відзначити таку особливість: бали за шкалою «Креативність» підвищуються не

тільки до 3-4-курсу навчання у ВВНЗ, а протягом всього періоду навчання (з 1 по 5 курс). За цим показником курсанти значущо відрізняються від ліцеїстів і практичних співробітників ОВС.

Ще однією шкалою самоактуалізації, що не підпадає під загальну динаміку зростання до 3-4-курсу з наступним спадом, є шкала «Погляд на природу людини». Бали за цією шкалою мають протилежну динаміку з мінімумом у 1-2-курсників. Так, 1-2-курсники мають значно нижчі бали за шкалою «Погляд на природу людини», ніж ліцеїсти ($t=4,67$, $p\leq 0,01$), 3-4-курсники ($t=2,39$, $p\leq 0,05$) і співробітники ОВС, які підвищують свою кваліфікацію ($t=3,39$, $p\leq 0,05$).

Пояснити дане зниження балів за шкалою «Погляд на природу людини» досить складно, але, на нашу думку, це пов'язано не стільки з негативним ставленням до людей, скільки з десакралізацією. Дійсно, навчання у ВВНЗ за спеціальностями де об'єктом праці є людина, включає як необхідну частину програми вивчення людини, її будови, онтогенезу, психіки, емоцій і т.д. Людина стає об'єктом пізнання і це робить її менш містичною, знімає з неї «вінок божого творіння». А. Маслоу [3] затверджує, що десакралізація є явищем, що негативно позначається на процесі самоактуалізації. Однак, спілкування з людьми, спостереження за їх поведінкою, формує розуміння, що не можна цілісну людину і взаємовідносини між людьми підвести під описи підручника. Гадана простота опису людини через категорії анатомії, фізіології, психології, яка так властива дослідникам-початківцям, зникає вже на випускних курсах.

Відзначимо, що шкали самоактуалізації, які тісно пов'язані з спілкуванням, взаємодією з іншими людьми в розглянутих групах мають досить високі бали (вищі за середні) і практично не змінюються від ліцеїстів до працівників ОВС, які підвищують свою кваліфікацію. Так, залишаються стабільно високими бали шкалами «Цінність», «Контактність», «Гнучкість у спілкуванні».

Більш детально говорити про специфіку самоактуалізації на різних етапах професійного навчання дозволяє аналіз взаємозв'язків самоактуалізації із самовідношенням на цих етапах. Результати цього етапу дослідження представлено в табл. 2. Показники за шкалами тест-опитувальника самовідношення та методики особистісного диференціалу будуть наводитися у разі необхідності безпосередньо у тексті.

Показники взаємозв'язків загальної самоактуалізації зі шкалами тест-опитувальника самовідношення і особистісного диференціалу в групах, які перебувають на різних етапах професійного навчання (M±m)

Шкали	1 група	2 група	3 група	4 група	5 група
Глобальне почуття «за» або «проти» себе	0,26	0,26	0,06	0,45*	0,24
Самоповага	0,43**	0,41**	0,25	0,47*	0,25*
Аутосимпатія	-0,11	0,32*	0,33*	0,16	0,24
Очікування позитивного відношення	0,13	0,29	-0,10	0,25	0,29*
Самоінтерес	-0,06	0,11	-0,08	0,54**	0,04
Самовпевненість	0,27*	0,21	0,32	0,19	0,23
Очікування відношення інших	0,07	0,15	0,09	0,24	0,22
Самоприйняття	0,05	0,34*	0,19	0,45*	0,09
Самокерівництво	0,22	0,41**	0,08	0,49*	0,39**
Самозвинувачення	0,07	-0,22	-0,36*	-0,02	-0,22
Самоінтерес	0,05	0,30	-0,15	0,51**	0,10
Саморозуміння	0,37**	0,42**	0,08	0,53**	0,17
Оцінка	0,25	0,49**	0,08	0,41*	0,19
Сила	0,18	0,31	0,61**	0,20	0,28*
Активність	0,09	0,15	0,11	0,29	0,20
Насиченість образу	0,23	0,40*	0,45**	0,38	0,28*

Примітка: * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$.

З наведених даних у табл. 2 бачимо, що шкали тест-опитувальника самовідношення і методики особистісного диференціалу в основному мають прямі зв'язки з інтегральною шкалою самоактуалізації на різних етапах професійного навчання. Виключення становить зворотна шкала – «Самозвинувачення», що природно підтверджує цю закономірність. Лише напрямок зв'язку у 3-4-курсників між шкалами «Самоінтерес» і «Очікування позитивного відношення» є протилежним загальній тенденції. Цікаво відзначити, що при розгляді балів за шкалами методики самоактуалізації особистості, найвищі бали практично завжди відзначалися у 3-4-курсників, які також мали високі бали і за шкалами тест-опитувальника самовідношення, а от зв'язки між шкалами цих двох методик у 3-4-курсників найчастіше є слабкими.

Аналізуючи отриманні результати дослідження та теоретичні погляди А. Маслоу [3; 7] та К. Роджерса [4] ми можемо говорити про певну специфіку, види самоактуалізації на кожному етапі професійного навчання працівників ОВС.

Самоактуалізація самопрезентації притаманна ліцеїстам ХНУВС. Для цієї самоактуалізації характерне знання своїх якостей для виокремлення себе з оточення. Відсутність інтересу до інших людей, як до самостійних особистостей. Проте інша людина становить інтерес як об'єкт для самопрезентації, для самоствердження. Ця самоактуалізація сприяє усвідомленню

дефіцитарних потреб людини, якими вона відрізняється від інших людей, як основи самосприйняття й самопрезентації. Про це свідчать наступні показники. Щільний зв'язок між «Інтегральною шкалою самоактуалізації», «Самоповагою» (0,43) і «Саморозумінням» (0,37). Одні з найвищих показників зафіксовано за такою шкалою методики самоактуалізації особистості як «Контактність» – $8,13 \pm 2,56$, а найнижчі серед всіх груп бали виявлено за шкалою «Очікування позитивного відношення інших» – $48,54 \pm 34,04$. Так, ліцеїсти-підлітки прагнуть вирізнитися від інших людей за формальними зовнішніми ознаками, наприклад одягом, зачіскою, аксесуарами, особливостями мови, приналежністю до особливої групи.

Самоактуалізація усвідомленого пізнання. 1-2-курсники, сприймаючи оточуючих людей як об'єкт пізнання, зосереджуються на собі як інструменті (суб'єкті) пізнання. А. Маслоу [8] називав «моменти підвищеної свідомості та інтенсивного інтересу самоактуалізуючими». Ця самоактуалізація сприяє усвідомленню власних конструктів самосприйняття і сприйняття оточуючих. Крім того, для цього періоду є характерним інтенсивне формування рефлексивності. Про це свідчать деякі виявлені особливості. Тісні зв'язки між «Інтегральною шкалою самоактуалізації» і такими шкалами як «Самоповага» ($r_s = 0,41$, $p \leq 0,01$), «Аутосимпатія» ($r_s = 0,32$, $p \leq 0,05$), «Самоприйняття» ($r_s = 0,34$, $p \leq 0,05$),

«Самокерівництво» ($r_s=0,41$, $p\leq 0,01$), «Саморозуміння» ($r_s=0,42$, $p\leq 0,01$), «Оцінка» ($r_s=0,49$, $p\leq 0,01$). Крім того, для цієї групи характерні низькі бали за такою шкалою як «Погляд на природу людини» – $5,62\pm 2,15$, що говорить про десакралізацію людини, переведення її з розряду містичного, божественного в банальний об'єкт пізнання. Також в цій групі відзначені високі бали за такими шкалами методики самоактуалізації особистості як «Цінності» ($9,10\pm 2,37$), «Потреба в пізнанні» ($8,85\pm 1,85$), «Креативність» ($8,64\pm 2,38$). Вступаючи до ВВНЗ людина потрапляє до нового середовища, що робить актуальним ревізію наявних еталонів сприйняття і самосприйняття.

Ядерна самоактуалізація. Цей вид характерний для 3-4-курсників, у яких самоактуалізація глибинних, емоційних структур «Я-образу» викликає «піки-переживань» і призводить до повної перебудови стосунків зі світом, а також сприяє закріпленню безумовного прийняття себе, ідеального Я. Так, зв'язки між «Інтегральною шкалою самоактуалізації» і шкалами самовідношення знаходяться у площині емоційної, афективної сфери. Встановлено значущі зв'язки між «Інтегральною шкалою самоактуалізації» і «Аутосимпатією» ($r_s=0,33$, $p\leq 0,05$), а також зворотною шкалою, що її диференціює, «Самозвинувачення» ($r_s=-0,36$, $p\leq 0,05$). Зафіксовано високі бали за «Інтегральною шкалою самоактуалізації» і більшістю шкал, що її диференціюють. Також саме в цій групі відзначено найменшу кількість значущих зв'язків між структурами «образу Я», що, очевидно, і вказує на його перебудову. Саме в цей період професійної освіти знання, що були отримані в школі, стають недостатніми для успішності курсантів, як у навчанні, так і під час виробничої практики. На цьому етапі навчання курсанти часто знаходяться у ситуації випробування і саме глибинне самоприйняття забезпечує віру у власні сили попри окремі невдачі.

Самоактуалізація істинності. Ця самоактуалізація характерна для 5-курсників. Так, А. Маслоу писав: «Відмова від ілюзій, рятування від неправильних уявлень про себе, розуміння того, для чого ти непридатний, що не є твоїм потенціалом, – це також частина розкриття самого себе, того, чим ти є в дійсності». Ця самоактуалізація сприяє розвитку компетентності – усвідомленню та реалізації

вмінь і знань. Про це свідчать виявлені взаємозв'язки. Так, зафіксовано тісні зв'язки між «Інтегральною шкалою самоактуалізації» і такими шкалами тест-опитувальника самовідношення і методики особистісного диференціала як «Самоповага» ($r_s=0,45$, $p\leq 0,01$), «Самоінтерес» ($r_s=0,54$, $p\leq 0,01$), «Самоприйняття» ($r_s=0,45$, $p\leq 0,01$), «Самокерівництво» ($r_s=0,49$, $p\leq 0,01$), «Самоінтерес» (рівень конкретних дій) ($r_s=0,51$, $p\leq 0,01$), «Саморозуміння» ($r_s=0,53$, $p\leq 0,01$) і «Оцінка» ($r_s=0,41$, $p\leq 0,01$). Як бачимо, всі перераховані шкали відносяться до площини оцінки власних знань та умінь (шкала «Самоповага» і шкали, що її диференціюють), а також рефлексії (шкали «Самоінтересу»). Цю ситуацію можна описати як ревізію власних знань і вмінь. Так, 5-курсники мають вже необхідний запас знань та вмінь, в них формується уявлення про себе як професіонала, але це уявлення є дещо ідеалізованим. Досить тривала робота у практичних підрозділах ОВС на випускному курсі є перевіркою на істинність сформованого під час навчання образу Я як професіонала.

Самоактуалізація співпричетності (діагностується у практичних працівників ОВС). Дана самоактуалізація пов'язана не тільки з усвідомленням своїх знань, якостей, але й з умінням їх реалізувати з урахуванням інтересів інших людей. Ця самоактуалізація включає такий важливий момент, як орієнтацію на інших, вона ґрунтується на відповідальності, усвідомленні своєї приналежності до світу. Це не є залежністю, а, як говорив Л. Леві-Брюль, це є «співпричетністю» до світу людей. Така самоактуалізація сприяє усвідомленню буттєвих потреб. Про це свідчать отримані результати. Встановлено значущі зв'язки між «Інтегральною шкалою самоактуалізації» і «Самоповагою» ($r_s=0,25$, $p\leq 0,05$), «Самокерівництвом» ($r_s=0,39$, $p\leq 0,01$), а також «Очікуванням позитивного відношення інших» ($r_s=0,29$, $p\leq 0,05$) і шкалою методики особистісного диференціала – «Сила» ($r_s=0,28$, $p\leq 0,05$). Для цієї групи характерні відносно високі бали за такими шкалами методики самоактуалізації особистості, як «Орієнтація в часі» ($10,11\pm 2,82$), «Погляд на природу людини» ($7,69\pm 3,34$), «Гнучкість у спілкуванні» ($7,69\pm 1,91$). Все це свідчить про реалізацію у життєдіяльності рис вольової регуляції, про відповідальність, про визнання цінності іншої людини, про

зосередженості на сьогочасному, тобто про самоактуалізацію у традиційному її значенні.

Висновки. Проведене нами дослідження дозволяє зробити наступні узагальнення:

– Більшість показників за шкалами методики «Самоактуалізація особистості» зростає від ліцеїстів до працівників ОВС, які підвищують свою кваліфікацію. Це зростання є прогнозованим. Так, на думку А. Маслоу, самоактуалізація пов'язана з функцією віку, розвитку, досвіду.

– Показники за різними шкалами методики «Самоактуалізація особистості» зростають нерівномірно. Частіше відзначається підвищення балів на 3-4 курсах. В основному, це стосується шкал блоків «Незалежності» і фіксації на «тут і зараз». Можна припустити наявність, так званого, «піка-переживання» самоактуалізації на 3-4 курсах.

– Процес навчання у ВНЗ, на відміну від школи, потребує вже не стільки засвоєння шаблонів скільки вільного їх

використання. Таким чином, навчання у ВНЗ призводить до підвищення балів «Креативності».

– Самоактуалізація щільно пов'язана з системою взаємовідносин людини. Так, особи, які працюють і навчаються професії типу «людина-людина», очевидно, менш сакрально ставляться до поняття «людина» (результати за шкалою «Погляд на природу людини») і більш усвідомлено підходять до побудови людських стосунків (високі бали за шкалами «Цінність», «Контактність», «Гнучкість у спілкуванні»).

– Самоактуалізація має свої особливості на різних етапах професійного навчання працівників ОВС. В залежності від особливостей взаємозв'язків із самосвідомістю на цих етапах можна говорити про такі види самоактуалізації: підліткову самоактуалізацію самопрезентації; самоактуалізацію усвідомленого пізнання; ядерну самоактуалізацію; самоактуалізацію істинності; самоактуалізацію відповідальності (співпричетності).

Література

1. Іванова Т. Я-концепція як складова професійної самосвідомості психологів / Т. Іванова // Соціальна психологія, 2004. – №1. – С. 134-139.
2. Копылова Н. В. К вопросу о становлении личностно-профессиональных качеств будущего специалиста / Н. В. Копылова // Мир психологии. – 2005. – № 1. – С. 162-170.
3. Маслоу А. Психология бытия: Пер. с англ. / А. Маслоу. – М.: Рефлбук, К. : Ваклер, 1997. – 304 с.
4. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 450 с.
5. Славнов С. В. Структурно-динамические характеристики образа успешного профессионала налоговой полиции / С. В. Славнов // Психологический журнал, 2003. – Т. 24, № 1. – С. 82-90.
6. Шендрик И. Г. Кризис идентичности и образование в период взрослости / И. Г. Шендрик // Мир психологии. – 2004. – № 2. – С. 98-106.
7. Maslow A. Self-actualizing and Beyond / A. Maslow // Challenges of Humanistic Psychology. – N.Y., 1967.

Vorobyova I.V., Ph.D., senior researcher,

Matsegora Y.V., Ph.D., senior researcher

TYPES OF SELF-ACTUALIZATION OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS AT DIFFERENT STAGES OF VOCATIONAL TRAINING

In article results of research features the self-actualization of law enforcement officers in different stages of vocational training are given. At definition of types self-actualization of militiamen features of consciousness were considered. So, depending on features of interrelations with consciousness at different stages of vocational training it is possible to speak about such types of self-actualization of militiamen: teenage self-actualization of self-presentation (it is most characteristic for lyceum students), self-actualization of conscious knowledge (1-2 course, perceiving surrounding people as object of knowledge, concentrate on itself as the subject of knowledge), nuclear self-actualization (it is characteristic for 3-4 courses), self-actualization of truth (it is characteristic for the 5th course), self-actualization of responsibility, participation (it is diagnosed for practical employees of law enforcement agencies).